

Traduir Thiong'o

Josefina Caball

Quan l'editorial Raig Verd em va proposar traduir un llibre de memòries d'un autor kenyà, vaig acceptar-ho de seguida perquè, com a lectora, el gènere memorialístic sempre m'atreu i, a més, l'oportunitat d'endinsar-me en la història i en la societat d'un país del continent africà era massa temptadora per dir que no. I descobrir Ngũgĩ wa Thiong'o ha estat una experiència molt enriquidora, tant des del punt de vista literari com personal, en el sentit que m'ha aportat una visió des de dins, allunyada dels estereotips europeus, de la vida familiar i social en un poble africà.

Ngũgĩ wa Thiong'o, nascut el 1938, és autor d'assajos, novel·les, obres de teatre i nombrosos articles; també és un prolífic conferenciant i un activista crític amb el colonialisme i amb els règims dels estats postcoloniais, en els quals els efectes del colonialisme tant econòmic com cultural encara perviuen avui dia. El colonialisme cultural ha estat un dels cavalls de batalla en la carrera literària de Thiong'o pràcticament des del començament, la dècada dels seixanta. Si bé durant els primers vint anys de carrera va escriure en anglès, ben aviat va qüestionar el fet d'escriure en una llengua estrangera, com explicava l'autor mateix en una entrevista del 1977 a la revista kenyana *The Weekly Review*, poc després de publicar la novel·la *Petals of Blood*: «Com més anava, més decebut em sentia de l'ús de llengües estrangeres per expressar l'ànima de Kenya o per parlar de les condicions socials de Kenya. Crec que un poble hauria d'expressar les seves aspiracions nacionals i la seva història nacional en les diferents llengües autòctones de Kenya, inclosa la llengua autòctona principal, que és el suahili. Però totes les altres llengües africanes, com el kikuiu, el luo, el giriyama, el kamba, el massai, formen part de la cultura nacional, i nosaltres ens hauríem d'expressar plenament en aquestes llengües, en comptes d'expressar-nos en llengües estrangeres com l'anglès». Aquell mateix any es va estrenar una obra de teatre titulada *Ngaahika Ndeenda* (Em casaré quan vulgui), que va escriure conjuntament amb Ngũgĩ wa Mirii en kikuiu, una de les llengües autòctones de Kenya i la principal de la seva regió; però després de la primera representació, l'obra va ser prohibida pel contingut de denúncia social i Thiong'o va ser detingut l'any següent. Arran de l'estada de gairebé un any a la presó, va decidir que a partir d'aquell moment escriuria les seves novel·les i obres de teatre en kikuiu, decisió que va argumentar àmpliament en l'assaig *Descolonitzar la ment*, publicat el 1986. Durant els quatre anys següents, va continuar escrivint teatre i articles periodístics, tot i que cada vegada tenia més problemes per representar les seves obres; d'altra banda, les novel·les i obres de teatre que havia escrit originalment en anglès es van anar traduint al kikuiu i al suahili. El 1982 un intent de cop d'estat a Kenya el va sorprendre a Europa, més concretament a Londres, on havia anat per a la presentació de les versions angleses d'una de les seves novel·les, *The Devil on the Cross*, i de la polèmica obra de teatre, *I will marry when I want*. Thiong'o ja no s'ha tornat a instal·lar al seu país. A partir d'aquell any i fins al començament dels noranta, quan es va traslladar als Estats Units, Thiong'o va portar a terme una intensa activitat com a conferenciant i professor convidat en diversos països europeus i als Estats Units. Actualment és professor a la Universitat de Califòrnia a Irvine. Pel caràcter reivindicatiu de les seves obres, la seva família no és ben rebuda a Kenya, i el 2004, durant una visita a la seva terra natal després de 22 anys d'exili, ell i la seva dona van ser agredits a casa seva.

Somnis en temps de guerra és el primer llibre d'una trilogia de memòries, en què Thiong'o ens parla dels seus anys d'infantesa, des dels primers records fins al dia que arriba al centre d'ensenyament

secundari, on va començar la segona etapa de la seva educació. Aquest és el somni del petit Ngũgĩ, estudiar, un somni que pocs nens de la seva condició social en aquells anys podien fer realitat. I el que li desperta aquest desig és la força i la música de les paraules que componen les rondalles i els contes que omplen les vetllades familiars. L'oralitat, la importància de la paraula, representa la tradició, els valors africans: els tractes es fan oralment i la paraula donada imposa un deure ineludible, els problemes entre veïns i entre familiars se solucionen per mitjà dels consells d'ancians, els cants són un mitjà per denunciar injustícies i conflictes. I quan el nen té deu anys i la seva mare li ofereix la possibilitat d'anar a escola, a la fascinació de les paraules de la seva llengua s'hi afegirà l'encís dels relats de la història sagrada i de les lectures d'aquells primers anys escolars. En Ngũgĩ llegeix amb delit i està convençut que l'únic camí per poder escriure històries com les que llegeix és l'escola.

Des de la perspectiva d'un nen que observa el món adult del seu entorn rural, un món que de vegades no acaba d'entendre, Thiong'o ens parla de la seva extensa família, composta pel pare, quatre esposes i vint-i-quatre fills, i de l'intricat sistema de relacions entre tots els membres; i mentre va desgranant la història dels avis, dels pares i de la família més propera, ens va oferint pinzellades de la història del país durant la colonització britànica, des de mitjan segle XIX fins als anys de les primeres accions de l'organització guerrillera del Mau-Mau. Descriuint escenes de la vida quotidiana d'una manera amable, de vegades amb ironia, Thiong'o reproduceix l'atmosfera d'injustícia i d'incertesa que es viu en un país colonitzat en uns anys convulsos, però, gràcies a la mirada infantil, la narració no transmet ressentiment, sinó que manté un distanciament lúcid i serè.

Els records no segueixen un fil lineal; ajuntant retalls d'aquí i d'allà, l'autor va component un quadre acolorit que plasma la riquesa i la vitalitat d'una terra i d'una cultura ancestrals. I quan arribem a l'última escena i veiem el petit Ngũgĩ davant l'entrada de l'institut, tenim ganes d'acompanyar-lo a dins per saber com continua la seva història. Però, per a això, haurem d'esperar el segon llibre de la trilogia.